

เจริญ ไชยชนะ. “พระราชประวัติ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” วารสารวิทยาศาสตร์.

22 (สิงหาคม-กันยายน 2511) : 632-640.

## พระราชประวัติ

# พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เจริญ ไชยชนะ

กระผมรู้สึกเป็นเกียรติอย่างสูง ที่ท่านคณะกรรมการจัดงานวันฉลองครบรอบ 100 ปี ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรสุริยุปราคา ณ ตำบลหว้ากอ ประจวบคีรีขันธ์ ได้ให้โอกาสกระผมมาบรรยายทางวิชาการในวันสำคัญยิ่งวันนี้ กระผมมีใช้นักวิทยาศาสตร์ หากแต่ได้ศึกษาวิชาประวัติศาสตร์มาบ้าง และโดยเฉพาะประวัติของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กระผมได้สนใจศึกษาค้นคว้าเป็นพิเศษ ฉะนั้นเรื่องที่กระผมนำมาบรรยายในวันนี้จึงหนีไปทางพระราชประวัติของพระองค์ ซึ่งกระผมคงจะไม่ถูกกล่าวหาว่านำมาขายสวน เพราะเจตนาอันแท้จริงของกระผมนั้น เพียงแต่ใคร่ทบทวนพระเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่งว่าทรงมีค่าสูงควรแก่การที่ประชาชนชาวไทยจะให้การต้อนรับการฉลองพระเกียรติคุณอันหนึ่งของพระองค์ในวันนี้ อย่างไรก็ตาม

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นพระโอรสองค์ที่ 43 ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แต่เป็นองค์ที่ 2 ในกรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี พระนามเดิมว่า เจ้าฟ้ามงกุฎสมมุติเทววงศ์ พงษาอัครราชภัฏราชกุมาร ประสูติเมื่อวันที่ 18 ตุลาคม พุทธศักราช 2347 พระองค์ทรงเป็นเจ้าฟ้าชายองค์แรกที่ทรงมีพระชนม์อยู่ในเวลานั้น เพราะเจ้าฟ้าชายองค์แรกที่ประสูติในพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี สิ้นพระชนม์เสียแต่เมื่อวันประสูติ เหตุนี้จึงทรงมีสิทธิอย่างสมบูรณ์ที่จะได้รับราชสมบัติสืบต่อจากสมเด็จพระราชบิดา คือ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แต่ด้วยเหตุบังเอิญบางประการ หรือดังที่ท่านผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ไทยบางท่านได้มีความเห็นว่าด้วยอำนาจของพระสยามเทวาธิราช ซึ่งได้ทรงคุ้มครองชาวไทยมาแล้วหลายครั้งหลายหนหากบรรดา (บันดาล) ให้เป็นไป เพื่อที่ไทยเราจะได้มีพระมหากษัตริย์ที่ทรงพระปรีชาสามารถรอบรู้เหตุการณ์ของโลก และมีพระปฏิภาณไหวพริบต่อเหตุการณ์ของบ้านเมืองที่เป็นไปอยู่ในขณะนั้น จึงปรากฏว่า เมื่อ พ.ศ. 2367 พระองค์ทรงมีพระชนมายุได้ 21 พรรษา พระราชบิดาจึงโปรดให้เสด็จออกทรงผนวชตามประเพณี ณ วัดมหาธาตุ แต่เมื่อทรงผนวชได้เพียง 15 วัน ในวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2367 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยพระราชบิดาก็เสด็จสวรรคต ก่อนเสด็จสวรรคตนั้น ทรงประชวรถึงตรัสไม่ได้ จึงมิได้รับสั่งมอบราชบัลลังก์ให้แก่เจ้านายพระองค์ใด

เป็นประเพณีเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต โดยมีได้ทรงแต่งตั้งรัชทายาทไว้สืบราชบัลลังก์ต่อไป พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่จึงได้ประชุมปรึกษาหารือกัน ขณะนั้นพระองค์เจ้าชายทับ ราชโอรสองค์ใหญ่ ซึ่งทรงได้รับสถาปนาพระอิสริยยศเป็นกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ทรงบัญชาราชการต่างพระเนตรพระกรรณอยู่ ทรงรอบรู้กิจการบ้านเมืองเป็นอย่างดี และบรรดาข้าราชการก็พากันเคารพยำเกรงอยู่เป็นอันมาก ข้าราชการทั้งหลายจึงเห็นสมควรจะได้เสวยราชสมบัติสืบต่อไปบ้านเมืองจึงจะเรียบร้อยปกติ แต่อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เป็นการแน่นอน จึงให้คนไปทูลถามพระภิกษุเจ้าฟ้ามงกุฎ ฦก วัดมหาธาตุว่า จะทรงปรารถนาราชสมบัติ หรือจะทรงผนวชในพระพุทธศาสนาต่อไป เจ้าฟ้ามงกุฎทรงทราบเหตุการณ์ดีอยู่แล้ว ทรงตอบว่า ปรารถนาจะอยู่ในผ้ากาสาวพัตร์ต่อไป พระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางข้าราชการทั้งหลาย จึงทูลเชิญเสด็จกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ขึ้นครองราชสมบัติ

เจ้าฟ้ามงกุฎ หรือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงอยู่ในภิกษุภาวะนานถึง 27 พรรษา ระหว่างที่ทรงผนวชอยู่นั้นมิได้ทรงเกี่ยวข้องในเรื่องการเมืองใดๆ ทั้งสิ้น หากทรงใช้เวลาศึกษาภาษาขอมและพระไตรปิฎกจนแตกฉาน ทรงแปลพระปริยัติธรรมหน้าพระที่นั่ง จนพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานพัดยศสำหรับเปรียญ 9 ประโยคให้ทรงถือเป็นสมณศักดิ์ต่อมา นับเป็นเจ้านายพระองค์แรกที่ได้ทรงเป็นเปรียญและเป็นพระราชอาคันตุกะในรัชกาลที่ 3 นอกจากนี้ได้ทรงปรับปรุงการพระศาสนาหลายอย่างหลายประการ อาทิได้ทรงชำระพระพุทธศาสนาที่นับถือกันอยู่อย่างผิดๆ พลาดๆ ในสมัยนั้นเพื่อต่อสู้กับคริสตศาสนา ซึ่งกำลังแพร่หลายเข้ามาเมืองไทยแล้ว ทรงตั้งนิกายขึ้นใหม่เรียกว่า *นิกายธรรมยุติ* หรือ *ธรรมยุตินิกาย* ให้ต่างกับนิกายเดิมที่เรียกว่า *มหานิกาย*

นอกจากจะได้ทรงศึกษาและแก้ไขระเบียบวินัยทางพระศาสนาแล้ว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ยังได้ทรงคบค้าสมาคมด้วยนักบวชในศาสนาอื่น ทรงพิจารณาหลักธรรมและวิทยาการของคนศาสนาด้วย ในบรรดานักบวชที่ทรงคุ้นเคยก็คือบาทหลวงโรมันคัลลิก (คาทอลิก) ชื่อ บัลเลอกัวส์ ซึ่งมีอาวาสอยู่ใกล้กับวัดราชาธิวาสที่พระองค์ทรงจำพรรษาอยู่ บาทหลวงผู้นี้ได้มาเฝ้าสนทนา ศึกษาภาษาไทยและขนบธรรมเนียมไทยจากพระองค์ท่านและพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ก็ทรงศึกษาภาษาลาตินและวิทยาการอย่างยุโรปจากบาทหลวงผู้นี้ ครั้นเสด็จมาประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ได้ทรงคบหาสมาคมด้วยพวกมิชชันนารีอเมริกันหลายคน ที่สนิทสนมด้วยพระองค์ท่านมากที่สุดคือ หมอคาสเวลล์ เป็นต้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงศึกษาภาษาอังกฤษและวิทยาการสมัยใหม่ๆ ต่างๆ จากบรรดามิชชันนารีเหล่านั้น และจากตำราต่างๆ ที่มีมิชชันนารีเหล่านั้นนำมามอบให้ อาทิ เช่น วิชาคำนวณ วิชาดาราศาสตร์ และโหราศาสตร์ วิชาประวัติศาสตร์และการเมือง เป็นต้น การที่ได้ศึกษาวิทยาการแผนใหม่ประกอบกับการคบค้าสมาคมกับชาวต่างประเทศเหล่านี้ทำให้พระองค์ทรงรู้เท่าทันในความผันแปรของสถานการณ์ของโลกในขณะนั้นเป็นอย่างดี

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้เวลาที่ทรงผนวชอยู่ 27 พรรษานั้นทรงแสวงหาความรู้ทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศ เหตุนี้การที่พระองค์ได้เสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติในปี พ.ศ. 2394 เหตุการณ์จึงบรรดา (บันดาล) ให้ทันกันพอดีกับความผันแปรของโลกซึ่งกำลังอุบัติขึ้นโดยรอบประเทศเราขณะนั้น ขอให้เรามองดูเหตุการณ์ที่อุบัติขึ้นในประเทศต่างๆ ในทวีปเอเชีย ในระยะเวลานั้น ท่านจะเห็นพ้องกับที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้ว

เราจะเริ่มจากตะวันตกก่อน ครั้งนั้นอังกฤษเข้าครอบครองอินเดียอย่างมั่นคงแล้ว อำนาจการครอบครองอินเดียถูกโอนจากบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษมาเป็นอาณานิคมของอังกฤษ ขึ้นตรงต่อสมเด็จพระนางเจ้าวิกตอเรียโดยตรง ต่อจากนั้นอังกฤษได้เริ่มทำสงครามกับพม่าครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2367 ปลายแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยรัชกาลที่ 2 มายุติเมื่อต้นรัชกาลที่ 3 โดยอังกฤษยึดได้ยะไข่ ตะนาวศรี ทวาย มะริด และหมู่เกาะใกล้เคียง ล่วงมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นเสวยราชย์เพียงปีเดียว พม่าก็เกิดก่อกำกับอังกฤษ จนเกิดสงครามขึ้นกับอังกฤษเป็นครั้งที่สองใน พ.ศ. 2395 คราวนี้อังกฤษก็มีชัยอีก ได้ดินแดนพม่าตั้งแต่ลุ่มแม่น้ำอิระวดี ขึ้นไปจนถึง พะสิมและแปร อันเป็นบริเวณที่เรียกว่าพม่าใต้ส่วนแหลมมลายู หรือประเทศสหพันธรัฐมาเลเซียปัจจุบันนี้ อังกฤษได้เริ่มขยายอิทธิพลเข้ามาอยู่แล้ว เซอร์ สแตฟฟอร์ด แรฟเฟิลส์ มาสร้างสิงคโปร์ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2367 อันแสดงว่าเมื่อสมเด็จพระจอมเกล้าฯ เสด็จขึ้นเสวยราชย์นั้น แหลมมลายูส่วนใหญ่ตกอยู่ในความปกครองของอังกฤษทางประเทศจีนนั้นเล่า อังกฤษเริ่มทำสงครามกับจีนเป็นครั้งแรกด้วยกรณีฝิ่น เมื่อ พ.ศ.2383 เกือบปลายรัชกาลที่ 3 อันเป็นเวลาทีพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ยังทรงผนวชเป็นภิกษุอยู่ จีนเป็นฝ่ายปราชัยต้องยกเกาะฮ่องกงให้อังกฤษ ต้องชดเชยค่าเสียหาย 21 ล้านเหรียญ ต้องเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ตลอดจนเขตสัมปทานให้แก่ชาวอังกฤษและชาวต่างประเทศอื่นๆ ที่เจริญรอยตามอังกฤษ ล่วงมาอีก 14 ปี คือ ในปี พ.ศ. 2399 อันเป็นเวลาทีพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ เสด็จเสวยราชสมบัติแล้ว 5 ปี อังกฤษกับจีนเกิดสงครามกันอีกด้วยกรณีเรือเรือแอร์โรว์ ผลก็คือ จีนต้องเป็นฝ่ายปราชัย ต้องเปิดเมืองท่าให้ชนต่างชาติเข้าไปทำการค้าขายเพิ่มขึ้น ต้องเสียค่าปรับอีกหลายล้าน ในดินแดนใกล้บ้านเราทางด้านตะวันออกคือ ญวน กัมพูชา และลาว นั้นเล่า ฝรั่งเศสก็เริ่มแผ่อำนาจเข้ามาอยู่เรื่อยๆ ตั้งแต่รัชกาลที่ 2 เป็นต้นมา และมาเริ่มเอาจริงเอาจังขึ้นในปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว สืบต่อมาจนช่วงชิงเอากัมพูชาไปในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จะเห็นได้ว่าในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ลัทธิจักรวรรดินิยมกำลังฉายแสงแรงกล้าโดยรอบประเทศไทย ซึ่งมีลักษณะประดุจเกาะน้อยกลางมหาสมุทร ที่กระแสนคลื่นมหึมากำลังซัดสาดผ่านไปมาอยู่ หากว่าเวลานั้นประเทศไทยซึ่งมีประชากรประมาณ 9 ล้าน ไม่มีพระมหากษัตริย์ที่ทรงพระปรีชาญาณรู้แจ้งเห็นจริงในความเป็นไปของโลกภายนอกประเทศไทยอาจไม่สามารถดำรงเอกราชสืบมาได้จนถึงปัจจุบันนี้

การเปิดประตูต้อนรับชาวต่างประเทศ และการให้เสรีภาพในการค้าแก่ชาวต่างประเทศนั้นมีความสำคัญเพียงไร จะเห็นได้ว่า แต่เดิมการค้าของไทยกับต่างประเทศเป็นไปตามระบอบผูกขาด เมื่อเรือสินค้าต่างประเทศนำสินค้าเข้ามาค้าขาย จะค้าขายกับราษฎรโดยตรงทันทีไม่ได้ จะต้องมีพนักงานของพระคลังสินค้าลงไปตรวจซื้อสินค้าโดยอ้างเป็นพระราชประสงค์ และผูกขาดซื้อสินค้าอย่างนั้นอย่างนี้เสียเอง เป็นต้น ในด้านพ่อค้าจะซื้อสินค้าก็เช่นเดียวกัน สินค้าบางอย่างถูกบังคับว่าจะต้องซื้อจากพระคลังสินค้าเท่านั้นจะซื้อจากราษฎรไม่ได้ ระเบียบการผูกขาดดังกล่าวนี้นำมาทำให้การค้าดำเนินไปไม่สะดวกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ไทยได้ทำสัญญาทำกับอังกฤษ ตัดข้อผูกขาดไปเสียบ้าง แต่ก็ยังไม่เป็นที่พอใจอยู่นั่นเอง ล่วงมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า รัฐบาลอังกฤษได้ส่ง เซอร์เยมส์ บรูดเข้ามาเจรจาขอแก้สัญญาที่ทำไว้ แต่การเจรจากราวนั้น ก็ไม่เป็นผลอีก พอเซอร์เยมส์ บรูดกลับออกไปได้ 3 เดือน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เสด็จสวรรคต

ปรากฏว่าอังกฤษโกรธเคืองมาก สมเด็จพระนางเจ้าวิคตอเรีย รับสั่งให้ เซอร์ จอห์น บาวริง ผู้สำเร็จราชการเกาะฮ่องกงเป็นทูตเข้ามาขอแก้สัญญาอีก และคราวนี้ให้นำกำลังเรือของอังกฤษในตะวันออกไกลเข้ามาด้วย

หากว่าอังกฤษดำเนินการตามแผนนั้นแล้ว ย่อมเป็นอันเชื่อได้ว่า ไทยจะต้องถูกบีบบังคับให้ทำสัญญาตามความพอใจของอังกฤษอย่างไม่ต้องสงสัย ไทยอาจมีสภาพเป็นกึ่งอาณานิคมของชาวยุโรปไม่รู้ตัว แต่ดังได้กล่าวแล้วว่าด้วยเหตุที่พระสยามเทวาธิราชยังคุ้มครองไทยอยู่ ได้ดลบรรดาล (บันดาล) ให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จทรงผนวชเสีย 27 ปี และพระปรีชาญาณที่ทรงเห็นการไกล เป็นเหตุให้ทรงชวนขวยศึกษาหาความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ฉะนั้น เมื่อพระองค์เสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติ จึงแทนที่จะทรงพระวิตกว่าอังกฤษจะส่งกำลังเรือเข้ามาบังคับ หรือโปรดให้เตรียมรับศึกไว้เป็นการใหญ่ ดังแผ่นดินสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ พระองค์กลับทรงพร้อมที่จะแก้ไขสัญญาเปิดประเทศทำทางไมตรีติดต่อกับนานาประเทศทั่วไป หากแต่เป็นระยะเวลาที่จะต้องทำพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพตามพระราชประเพณี และจัดการบ้านเมืองให้เรียบร้อย จึงทรงมีพระราชสาส์นส่วนพระองค์ถึงพันโท บัตเตอร์เวธ ผู้สำเร็จราชการป็นิง สิงคโปร์และมลายูของอังกฤษขอให้ช่วยชี้แจงให้รัฐบาลยับยั้งการส่งทูตไว้สักปีหนึ่งก่อน และด้วยเหตุนี้ อังกฤษก็ได้ทูตเข้ามาในปีที่เสด็จขึ้นเสวยราชย์นั้น

ครั้งรุ่งขึ้นปีใหม่ อังกฤษก็ไม่พร้อมจะดำเนินการเสียแล้ว เนื่องจากติดทำศึกกับพม่าเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2395 สงครามคราวนี้ยืดเยื้อมาจนถึงวันที่ 30 มิถุนายน 2396 พม่าจึงได้ยอมแพ้ และอังกฤษได้เข้าครอบครองพม่าตอนลุ่มน้ำอิรวดีทั้งหมด รุ่งขึ้น พ.ศ. 2397 รัฐบาลอังกฤษจึงแต่งตั้งให้เซอร์ จอห์น บาวริง ผู้สำเร็จราชการเกาะฮ่องกงของอังกฤษ เป็นผู้เชิญพระราชสาส์นจากสมเด็จพระนางเจ้าวิคตอเรีย แห่งประเทศอังกฤษเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีกับประเทศไทย

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงต้อนรับเซอร์จอห์น บาวริง ทูตของสมเด็จพระนางเจ้าวิคตอเรียครั้งนั้นอย่างมโหฬารยิ่ง ซึ่งเซอร์จอห์น บาวริง ได้บันทึกการต้อนรับของไทยตอนนีไว้ว่า คล้ายการแห่แหนต้อนรับของไทยตอนนีไว้ว่า คล้ายการแห่แหนต้อนรับราชทูตลาลูแบร์ของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 เมื่อร้อยเจ็ดสิบปีมาแล้ว อันตรงกับพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทุกประการ

การเจรจาครั้งนั้นได้เป็นไปอย่างฉันทมิตร โปรดให้ถือหลักโอนอ่อนผ่อนเข้าหาการเจรจากรั้นนั้นใช้เวลาเพียง 15 วัน คือ เซอร์จอห์น บาวริงมาถึงกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2397 และได้ลงนามกันเมื่อวันที่ 18 เมษายน 2397 อีก 7 วันต่อมา เซอร์ จอห์น บาวริง ได้กราบถวายบังคมลากลับไป

การเปิดประตูต้อนรับชาวต่างประเทศ และการให้เสรีภาพในการค้าแก่ชาวต่างประเทศ โดยการยกเลิกระบบผูกขาดแต่เดิมมาสินนั้น มักเป็นเรื่องที่นักศึกษาถือเป็นเหตุดำเนินพระองค์ว่า ในการทำสัญญากับต่างประเทศครั้งนั้น โดยมีอังกฤษเป็นประเทศคู่ความ ไทยเราทำไปโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ต้องเสียเปรียบชาวต่างประเทศ โดยต้องผูกมัดในเรื่องภาษีศุลกากรอยู่เป็นเวลานานแต่ถ้าหากผู้ศึกษาจะได้ระลึกถึงสภาพของประเทศไทยในวาระนั้นแทนที่จะนึกถึงแต่ปัจจุบันแล้ว จะเห็นว่าการทำสัญญาครั้งนั้นได้เป็นผลต่อประเทศไทยอย่างมากมาย ประเทศไทยไม่ต้องเสียหายอะไรยิ่งไปกว่านั้น เช่น เขตเช่าหรือเขตสัมปทาน เป็นต้น อันเป็นเรื่องขมขื่นที่สุดของชาวตะวันออก ก็เป็นการดีอยู่แล้ว นอกจากนั้นการให้เสรีภาพในการค้า

แก่ชาวต่างประเทศนั้น ทำให้มีเรือสินค้าต่างประเทศ เข้าซื้อขายสินค้าในประเทศไทยเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนหลายเท่าตัว ในหนังสือพระราชประวัติรัชกาลที่ 4 เจ้าพระยาทิพากรวงศ์กล่าวความตอนนีไว้ว่า “พระนครก็สมบูรณ์มั่งคั่งด้วยสมบัติ ลูกค้าวานิชมาตั้งห้างค้าขาย สิ่งของต่างๆ ที่ไม่เคยเห็นก็ได้เห็น ของที่ไม่เคยมีก็มีขึ้น และลูกค้านานาประเทศเข้ามาค้าขายซื้อสินค้าออกไปปีหนึ่งถึง 300 ลำ บางปีถึง 400 ลำ ราษฎรก็ได้ขายข้าวไปแก่ลูกค้านานาประเทศ เป็นจำนวนข้าวออกในปีหนึ่งถึง 80,000 เกวียนบ้าง 80,000 เกวียนเศษบ้าง และภาษีฝิ่นก็เก็บได้ปีละ 6,000 ชั่ง 7,000 ชั่ง เงินทำนาก็ถึง 4,000 ชั่ง 5,000 ชั่ง ราษฎรก็ได้มั่งมีเงินทองขึ้นทุกแห่งทุกตำบล”

เซอร์ จอห์น บาวริง ทูตของสมเด็จพระนางเจ้าวิคตอเรีย ซึ่งได้เข้าเฝ้า ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในการทำสัญญาครั้งนั้น ได้กราบทูลท้าวกลางพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยในท้องพระโรงว่า “การที่พระองค์ได้ทรงพระกรุณาโปรดให้มีการต้อนรับเลี้ยงดูข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายอย่างสมเกียรติ และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เสนาบดีผู้รับสั่งของพระองค์ให้ทำสนธิสัญญาค้าขาย และทางพระราชไมตรีกับคณะของข้าพระพุทธเจ้านั้น เป็นพระมหากรุณาธิคุณอันประเสริฐล้นเหลือซึ่งจะอำนวยให้แก่ประเทศแห่งเราทั้งสอง ได้มีความสัมพันธ์อันสนิทแน่นแฟ้นและความเข้าใจอันดีต่อกัน ตราบชั่วพระอาทิตย์ยังส่องแสงและน้ำในลำน้ำยังไหลลงสู่ทะเลลึก”

เมื่อเซอร์ จอห์น บาวริงกลับออกไปแล้ว ได้เรียบเรียงหนังสือเรื่อง “ราชอาณาจักรและประชาชนชาวสยาม” เสร็จเรียบร้อยในปีรุ่งขึ้น ได้น้อมอุทิศหนังสือเล่มนี้แด่พระองค์พร้อมด้วยคำสดุดีว่า “ทรงเป็นกษัตริย์แห่งตะวันออก ผู้ซึ่งบำเพ็ญพระราชกรณียกิจคล้อยตามกาลสมัย และตามความรู้ซึ่งถึงสถานการณ์จนสำเร็จจุล่งไปด้วยดี กับทั้งพระองค์ยังทรงเป็นผู้ฝึกฝนคร่ำเคร่งในวรรณคดี และปรัชญาตะวันตกจะหาผู้เสมอเหมือนได้ยาก พระผู้ซึ่งเซอร์ จอห์น บาวริง ได้รับพระราชทานความไว้วางใจ และพระมหากรุณาธิคุณ จึงขอแสดงความปลื้มปิติในความหวังว่า การที่พระองค์ทรงขยายในการแพร่ไพศาลซึ่งการค้าและการคบหาสมาคมกับนานาประเทศนั้น ประเทศสยามคงจะได้ร่วมก้าวไปสู่ความไพบูลย์พูนผลและมีมิตรภาพอันสนิทแน่นกับนานาประเทศ ซึ่งถึงแล้วด้วยอารยธรรม”

ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่าคำกล่าวสดุดีของ เซอร์ จอห์น บาวริง นี้ได้เป็นไปสมจริงทุกประการ ประเทศไทยเราได้เริ่มเปิดประตูประเทศ เริ่มคบหาสมาคมกับต่างประเทศ เริ่มคบกับความเจริญก้าวหน้า และความบริบูรณ์พูนผลต่างๆ นับแต่รัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้นมา

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นนักศึกษาทั้งวิชาโหราศาสตร์และดาราศาสตร์และทรงโปรดปรานวิชานี้มากและทรงค้นคว้าจากตำราทั้งไทยและมอญประกอบกับตำราของอังกฤษและอเมริกา ได้ทรงสร้างหอดูดาวขึ้นไว้ที่พระราชวังบนเขาวิง จังหวัดเพชรบุรีด้วย เพื่อทรงแสวงหาความรู้ในด้านนี้เมื่อเสด็จไป ณ เมืองนั้น และเมื่อ พ.ศ. 2409 ได้ทรงคำนวณไว้ว่าจะเกิดสุริยุปราคาจับหมดดวงในวันที่ 18 สิงหาคม และจพเห็นได้ในบริเวณเมืองปราณบุรีกับเมืองชุมพร และศูนย์กลางของบริเวณที่จะเห็นได้หมดดวงนั้นอยู่ที่ตำบลห้วยาก ตรงเกาะจานเข้าไป และอยู่ใต้คลองวาฬประมาณ 25 เส้น จึงมีพระบรมราชโองการให้เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ สมุหกลาโหม จัดการคนในเมืองใกล้เคียงไปสร้างที่ประทับขึ้น ณ ที่นั้น โดยมีพระราชประสงค์จะเสด็จไปทอดพระเนตรให้เห็นประจักษ์ด้วยพระองค์เอง

ในโอกาสนั้น พระองค์ทรงปรารถนาจะทำความคุ้นเคยกับ เซอร์ แฮร์รี เซนต์ เอช ออด ผู้สำเร็จราชการมลายูของอังกฤษซึ่งประจำอยู่ ณ เมืองสิงคโปร์เพื่อกระชับสัมพันธ์ไมตรีระหว่างไทยกับอังกฤษ และทรงมีพระราชประสงค์เสด็จประพาสสิงคโปร์เพื่อดูความเจริญก้าวหน้าของโลก จึงโปรดให้มีสเตอร์อลาบาสเตอร์ กงสุลอังกฤษประจำกรุงเทพฯ มีหนังสือเชิญออกไป โดยพระองค์ทรงแจ้งว่าจะทรงคอยอยู่ ณ ตำบลหว้ากอ ลองจิจูด  $99^{\circ} 42'$  ตะวันออก และละติจูด  $11^{\circ} 39'$  เหนือ เซอร์ แฮร์รี ออด ก็ตอบรับยินดีมาร่วมดูสุริยุปราคาด้วย หนึ่งในโอกาสนั้นคณะนักวิทยาศาสตร์ฝรั่งเศส มี ม. สตีเฟน เป็นหัวหน้าได้ติดต่อมาขอดูสุริยุปราคาด้วย พระองค์ก็ทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาต

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยโอรสธิดาและข้าราชการ ประมาณ 1,000 คนเสด็จโดยเรือพระที่นั่งอรุณวรเดช และเรือตามเสด็จอีกหลายลำออกจากพระนครเมื่อ วันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2411 และเสด็จถึงพลับพลาที่จัดไว้รับเสด็จเมื่อวันที่ 12 สิงหาคม เซอร์ แฮร์รี ออด มาโดยเรือไปโท ถึงเมื่อวันที่ 17 เดือนเดียวกัน ส่วน สตีเฟนนักดาราศาสตร์ฝรั่งเศส มาทางบกรุ่งขึ้นวันที่ 18 สิงหาคมก็เกิดสุริยุปราคาหมดดวงตรงตามเวลาที่ทรงทำนายไว้มิได้เคลื่อนคลาด และจับนั่งอยู่นานถึง 6 นาที 45 วินาที ทรงปิติยินดีเป็นอย่างยิ่ง

วันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2411 นับถึงเวลานี้ก็ครบรอบ 100 ปีพอดี สมาคมวิทยาศาสตร์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้มองเห็นความจริงอันเป็นเครื่องเชิดชูพระเกียรติของพระองค์ ในด้านที่ทรงมีพระปรีชาญาณลึกซึ้งเท่ากับนักดาราศาสตร์ต่างประเทศที่เจริญแล้ว และได้ทำการศึกษาพร้อมทั้งมีอุปกรณ์ในการคิดคำนวณมาแล้วช้านานจึงได้จัดเป็นวันฉลองพระเกียรติอันหนึ่งของพระมหากษัตริย์พระองค์นั้น

ก่อนจบบทความเรื่องนี้ เห็นควรกล่าวเพิ่มเติมเสียสักเล็กน้อยว่า การเสด็จไปทอดพระเนตรสุริยุปราคาที่หว้ากอครั้งนี้ แม้จะเป็นการทอดทูนพระเกียรติของพระองค์อย่างสูงส่ง แต่ก็ก็เป็นเหตุการณ์ที่นำความวิปโยคมาสู่พสกนิกรของพระองค์ทั่วหน้าประการหนึ่ง ความวุ่นวายที่ต้องทรงรับรองแขกเมืองให้สมเกียรติยศ ประการหนึ่ง ประกอบกับได้รับเชื้อไข้มาเลเรียอย่างแรงมาด้วย พอเสด็จมาถึงพระนครได้ 5 วัน ก็ทรงพระประชวร พระอาการมีแต่ทรงกับทรุดและเสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2411